

Asia: VN/15985/2024

Lausuntopyyntö hallituksen esityksen luonnoksesta laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta (varhaiskasvatuksen edistämisvelvollisuus)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Ihmisoikeusliitto vastustaa esitystä, jossa kumottaisiin velvollisuus laatia varhaiskasvatuksessa toimipaikkakohtaiset yhdenvertaisuussuunnitelmat. Esitys on Ihmisoikeusliiton näkemyksen mukaan sekä Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden että lapsen edun vastainen. Toteutuessaan esitys heikentäisi pienten lasten yhdenvertaisuuden toteutumista varhaiskasvatuksen arjessa.

Yhdenvertaisuuden edistäminen on julkista valtaa koskeva velvoite

Suomen perustuslain 22 § velvoittaa julkista valtaa turvaamaan perusoikeuksien sekä ihmisoikeuksien toteutuminen. Velvoite edellyttää jokaisen perus- ja ihmisoikeuksien suojaamisen lisäksi niiden aktiivista edistämistä.

Kaikkien ihmisten yhdenvertaisuus on perus- ja ihmisoikeus, joka on nimenomaisesti turvattu kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ja Suomen perustuslaissa sekä muussa kansallisessa lainsäädännössä. Suomen valtio on saanut kansainvälisiltä ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanoa valvovilta elimiltä toistuvasti suosituksia, jotka koskevat yhdenvertaisuutta ja syrjinnän kiellon toimeenpanoa. Lapsen oikeuksien komitea on vuonna 2023 antanut Suomelle yhdenvertaisuutta koskevia suosituksia, jotka vaativat kiireellisiä toimenpiteitä.

Ihmisoikeusliitto huomauttaa Mannerheimin lastensuojeluliiton tapaan, ettei esitysluonnoksen kohta, jossa todetaan, että kansainväliset ihmisoikeussopimukset eivät velvoittaisi valtiota edistämään yhdenvertaisuutta, pidä paikkaansa. Ihmisoikeusliitto viittaa tältä osin Mannerheimin

lastensuojeluliiton lausuntoon, jossa on annettu lukuisia esimerkkejä ihmisoikeussopimusten yhdenvertaisuusvelvoitteista.

Yhdenvertaisuuden edistämisen tulee olla pitkäjänteistä ja laaja-alaista

Yhdenvertaisuustyö ja rakenteellisen syrjinnän purkaminen vaativat julkiselta vallalta pitkäjänteistä työtä ja jatkuvuutta. Myös sivistysvaliokunta on todennut yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksen yhteydessä antamassaan lausunnossa (SiVL 24/2022 vp - HE 148/2022 vp), että ”yhdenvertaisuustyön vaikutukset näkyvät toiminnassa vahvimmin, kun toiminta yhdenvertaisuuden edistämiseksi on pitkäjänteistä, jatkuvaa ja tavoitteellista”. Ehdotettu toimipaikkakohtaisen yhdenvertaisuussuunnitteluelvoitteen kumoaminen vain reilu vuosi velvoitteen voimaantulon jälkeen heikentäisi yhdenvertaisuustyön jatkuvuutta ja pitkäjänteisyyttä.

Ihmisoikeusliitto pitää erityisen huolestuttavana sitä, että ihmisoikeuspolitiikkaa tehdään poukkoilevasti. Samalla, kun hallitus käynnistelee rasismista vastaista toimenpideohjelmansa ja tekoihin perustuvaa rasismista vastaista kampanjaa, se ”säästää” 40 000 euroa vuodessa kaikkein pienimpien lasten yhdenvertaisuudesta. On valitettavaa, että toimipaikkakohtainen yhdenvertaisuussuunnitteluelvoite poistetaan ennen kuin sitä on kunnolla alettu soveltamaan. Ehdotetun lakimuutoksen vaikutuksia on siksi käytännössä haasteellista arvioida, mikä käy ilmi myös esitysluonnoksesta.

Oikein käytettynä yhdenvertaisuussuunnittelu on tehokas työkalu

Julkisen vallan tulisi täyttää yhdenvertaisuuden edistämiselvoitteensa myös noudattamalla itse laatimiaan ohjeita. Opetushallitus on hiljattain julkaissut ohjeet varhaiskasvatukselle toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman laatimiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomuksessa 2023 kuvataan, että viranomaisten yhdenvertaisuussuunnittelussa on paikoin huomattaviakin laadullisia puutteita.

Vastaavasti yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksessa eduskunnalle 2022 (K 7/2022 vp) todetaan: ”Merkittävä osa yhdenvertaisuussuunnittelun potentiaalista viranomaisten toiminnan kehittämisessä on kuitenkin jäänyt hyödyntämättä. Tähän on useita eri syitä, joista merkittävä on suhtautuminen yhdenvertaisuussuunnitteluun ensisijaisesti velvoitteena laatia yksittäinen suunnitteluasiakirja.” Kuvatun kaltainen suhtautuminen yhdenvertaisuussuunnitteluun välittyy myös nyt lausuttavana olevasta ehdotusluonnoksesta. Toimipaikkakohtaisen yhdenvertaisuussuunnitteluelvoitteen kuvataan esityksessä aiheuttavan ”hallinnollista taakkaa”.

Ihmisoikeusliiton arvion mukaan hallituksen esityksen sisältämä käsitys on virheellinen, haitallinen ja osoittaa ilmeistä ymmärtämättömyyttä yhdenvertaisuussuunnittelun mahdollisuuksista varhaiskasvatustoiminnan ja kaikkien lasten hyvinvoinnin kehittämisessä.

Yhdenvertaisuussuunnittelu on parhaimmillaan äärimmäisen tehokas työkalu oman toiminnan kehittämiseen ja kriittiseen arviointiin. Tehokkaimmillaan se on silloin, kun suunnittelua ja kehittämistä tehdään konkreettisesti ja mahdollisimman lähellä toiminnan kohteita ja toimijoita. Itse suunnitteluprosessi osallistaa aikuiset ja lapset miettimään oman toimipaikan haasteita yhdenvertaisuuden toteutumisessa. Laadukkaan yhdenvertaisuussuunnittelun tulisi olla osa kasvatuksellista toimintaa eikä hallinnollinen taakka, jonka tuotoksena on arkistoon unohtuva paperi.

Yhdenvertaisuuden edistäminen varhaiskasvatuksessa edellyttää suunnitelmallisuutta

Varhaiskasvatuksen tulee kohdella kaikkia lapsia yhdenvertaisesti. Tämän toteutuminen edellyttää tietoista ja systemaattista yhdenvertaisuustyötä ja siihen osoitettuja resursseja. Yhdenvertaisuuden edistäminen varhaiskasvatuksessa hyödyttää kaikkia lapsia ja perheitä, mutta erityisesti se on tarpeellista, jotta vähemmistöihin kuuluvien tai muuten syrjinnälle alttiiden lasten oikeudet toteutuvat.

Varhaiskasvatuksen käytännöissä ja tiloissa on tärkeää parantaa esteettömyyttä ja saavutettavuutta. Varhaiskasvatuksen tulee osata ja pystyä kohtaamaan yhdenvertaisesti muun muassa vammaiset ja neuroepätyypilliset lapset, viittomakieliset lapset, saamelaiset lapset, kielivähemmistöihin kuuluvat lapset, romanilapset ja lapset, jotka kuuluvat vähemmistöön oman tai vanhempiensa uskonnon tai vakaumuksen, alkuperän, ihonvärin, seksuaalisen suuntautumisen, sukupuolen ilmaisun tai sukupuoli-identiteetin perusteella. Varhaiskasvatuksessa tulee myös huomioida perheiden moninaisuus. Eri syrjintäperusteet on tärkeää huomioida yhdenvertaisuuden edistämisen ja yhdenvertaisuussuunnittelun tavoitteissa kattavasti. Ehdotettu muutos, jossa toimipaikkakohtaista tasa-arvosuunnittelua jatketaan, mutta yhdenvertaisuussuunnittelusta luovutaan, saattaa syrjintäperusteet keskenään eri asemaan.

Paikallisesti toteutettuun varhaiskasvatussuunnitteluun osallistuvat myös lapset itse

Paikallisesti, yksikkökohtaiseen tilannearvioon perustuen ja yhteistyössä välittömien sidosryhmien kanssa toteutettu yhdenvertaisuussuunnittelu parantaa syrjinnälle alttiiden ryhmien yhdenvertaisuuden toteutumista, ennaltaehkäisee syrjintää, parantaa toiminnan laatua, lisää

perheiden turvallisuuden tunnetta, luottamusta ja hyvää kohtaamista varhaiskasvatuksessa ja parantaa henkilökunnan osaamista yhdenvertaisuudesta ja syrjinnästä. Toimipaikkakohtainen suunnittelu tekee yhdenvertaisuuden edistämisen varhaiskasvatuksessa konkreettiseksi ja systemaattiseksi, kun suunnittelu tapahtuu paikallisesti kussakin yksikössä.

Lasten osallisuus varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnittelussa on tärkeää. Tällöin yhdenvertaisuussuunnittelu toimii osaltaan myös yhdenvertaisuus- ja ihmisoikeuskasvatuksena. Toimipaikkakohtaisten yhdenvertaisuussuunnitelmien laatiminen parantaa henkilöstön tietoisuutta yhdenvertaisuuden edistämismetodoista ja yhdenvertaisuuden merkityksestä ylipäätään. Ihmisoikeusliitto pitää merkittävänä heikennyksenä sitä, että lasten, perheiden ja henkilöstön osallisuus varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnitteluun vähenee tai jopa poistuu kokonaan esitetyn muutoksen myötä.

Ihmisoikeusliiton arvion mukaan ehdotetulla lakimuutoksella on varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuuden edistämistä jarruttava vaikutus. Kun ottaa huomioon useat toimipaikkakohtaisten yhdenvertaisuussuunnitelmien edut, Ihmisoikeusliitto pitää todennäköisenä, että yhdenvertaisuus varhaiskasvatuksessa heikkenee ehdotetun lakimuutoksen myötä.

Lisäksi lakimuutoksella saavutettava taloudellinen säästö on kyseenalainen, kun ottaa huomioon muutoksen aiheuttamat heikennykset lasten yhdenvertaisuuteen varhaiskasvatuksessa.

Lopuksi

Ihmisoikeusliitto kiinnittää huomiota siihen, että ehdotuksen perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi, ml. lapsivaikutusten arviointi, on varsin suppea. Vaikutusarvioinneista saa käsityksen, että lakimuutoksella on potentiaalisesti paljon kielteistä vaikutusta varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuuteen ja muutoksella saatava taloudellinen hyöty on hyvin pieni. Ihmisoikeusliitto pitää erityisesti vaikutusarviointien valossa ehdotusta yhdenvertaisuuslain muuttamiseksi todella huolestuttavana.

Yhdenvertaisuussuunnitteluelvoitteen kaventaminen varhaiskasvatuksessa hyvin pian veloitteen voimaantulon jälkeen on väärä signaali, jos tosiasialliseen yhdenvertaisuuden edistämiseen halutaan sitouttaa laajasti toimijoita kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla. Yhdenvertaisuuslakiin ehdotettu muutos on myös ristiriidassa hallituksen yhdenvertaisuustiedonannon ja toimenpideohjelman kanssa.

Lisäksi Ihmisoikeusliitto kiinnittää huomiota lyhyeen lausuntoaikaan. Säädösvalmistelun kuulemisohjeen mukaisesti lausuntoajan tulee olla kuusi viikkoa ja yleisellä lomakaudella lausuntoaikaa tulee tästä pidentää. Oikeuskansleri on tammikuussa 2024 huomauttanut valtioneuvostoa lainvalmistelun laadusta, liian lyhyistä lausuntoajoista ja puutteellisesta perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnista syksyn 2023 säästölaeissa (OKV/1772/10/2023). Tuolloin ministeriöt vetosivat vaalivuodesta johtuvaan kiireeseen. Ihmisoikeusliitto pitää erittäin valitettavana sitä, että lyhyet lausuntoajat jatkuvat myös vaalivuoden jälkeen.

Mäntyniemi Sanni
Ihmisoikeusliitto